

על תפיסת הבטחון לעתיד ידוע מראש

מבוא
מלחמה ולחימה
תפיסת ביטחון

גדעון אבידור

תוכן עניינים

1	מבוא
2	איפה ישראל בתופעה הזו?
4-2	המלחמה והלחימה במדינה אורבנית רווית מידע
6-4	המלחמה כללי
10-6	מדינה "מבוזרת" וביטחון
12-11	מלחמה ולחימה
13	ההלכות על מלחמה ולחימה
14-13	לחימה כנגד מדינה
14	לחימה כנגד ארגון שאינו מדינה
16-15	תפיסת הביטחון הלאומי
18-17	איום קיומי חיצוני
18	איום קיומי פנימי
19	אבני יסוד לתשתית תפיסת הביטחון הלאומי
20-19	אבן יסוד מספר אחת: החוסן הלאומי – ציונות כנרטיב הלאומי וכחוסן אישי
21	אבן יסוד מספר שתיים: ביטחון המולדת – חוסן לאומי
23-22	אבן יסוד מספר שלוש: הגנה והתגוננות
25-24	אבן יסוד מספר ארבע: המניעה - ההתקפה
26	אבן יסוד מספר חמש: בריתות והסדרים ביטחוניים
27	אבן יסוד מספר שש: היסודות - יציקת גבולות חופש "התמרון וההחלטה
28	שורות תחתונות

תפיסת הביטחון למלחמה בעתיד ידוע מראש

מבוא

מדינה אורבנית מבוססת מידע (2050) מהי?

האורבניזציה (מעבר אנשים מהכפר אל העיר) היא תופעה שימיה כימי התפתחות החברה האנושית, מנוודים-ציידים החיים במערות מעבר לכפרים הסמוכים זה לזה ונסמכים על כפר גדול-עיירה כמושב השלטון.

הערים מקושרות ביניהן בדרכי תחבורה ובהמשך בקשרים כלכליים וחברתיים, איגוד ערים תחת שלטון מרכזי הפך לנסיכויות תחילה ולמדינה המודרנית אי שם במחצית המאה ה-19 כאשר התופעה קבלה תנופה עם המהפכה התעשייתית – קמו ערים תעשייתיות, הרכבת והרכב המנועי יצרו תשתית תחבורתית רחבה והנהירה העירה קבלה תאוצה.

המהפכה התעשייתית (1850 כמושג) הביאה לשינוי - השפעתה על יכולות ייצור ועל מערכות תחבורה הגבירה את הנהירה לערים תעשייתיות ופיתחה נתיבי תנועה.

היכולות הטכנולוגיות החלו להתפתח במהירות ולאחר כמאה שנים (1950 כמושג) הערים הפכו למטרופולינים - אבן שואבת לעוצמות כלכליות ושלטוניות - נפרצו חסמי גבולות גיאוגרפיים.

המטרופולין נפרס על-פני שטחים נרחבים בעודו שומר על מרכז כובד - דאון-טאון, בו מצויים מרכזי השלטון, ההון, המסחר והתרבות.

המטרופולין נשען על רשת דרכי תחבורה, כבישי טבעת, מסילות ברזל, רכבת תחתית ובהמשך שדות תעופה המנתבים את התנועה בתוכו ומהפריפריה אליו ולהיפך.

ושוב - לאחר מאה שנים שחלקן טרם הגיעו (2050 כמושג) - היכולות הטכנולוגיות, מהפיכת המידע, מעבירות את העוצמות השלטוניות, הכלכליות והחברתיות ההירארכיות לפעולה רשתית המנותקת ברובה הגדול מתלות בגיאוגרפיה.

המטרופולין מתבזר מבחינת מרכזי העוצמה בו, דרכי התחבורה והתקשורת מקשרות בין מרכזים מבוזרים החוצה מהדאון-טאון, אין בדאון-טאון צורך שלטוני או כלכלי (יש בו צורך חברתי).

מהפיכת המידע מעבירה את העוצמות השלטוניות, החברתיות והכלכליות מריכוז במרכז כובד (הטבור ממנו נובע הכול) למרכזי עוצמה (טבור מקצועי או ייעודי) ולפעולה רשתית בביזור עוצמות עם קישור וירטואלי בין פיתוח, ייצור וצריכה של דעות, מידע, מוצרים וכדומה שלפיתוחם ולהפעלתם אינם דורשים סמיכות גיאוגרפית. דרך ארוכה מקשרת בין הקשר במגע ישיר בין יצרן לצרכן לפני אלפי שנים, דרך השוק והמטרופולין לקשר ווירטואלי כיום ועוד יותר בעתיד.

איפה ישראל בתופעה הזו?

ישראל – היא מדינה אורבנית במושגי אורבניזציה המאה ה-20, 93 אחוזים מתושביה חיים בערים ומטרופולינים. עוצמותיה החברתיות והכלכליות מתכנסות במרכז – התחבורה חונקת, ומיליוני בני אדם נעים מדי יום מהפריפריה (הקרובה והרחוקה) אל המרכז.

יש בה כיום סממנים של מעבר לאורבניזציה מודל המאה ה-21, מוסדות וגופים כלכליים ואף תעשיות וארגונים כלכליים יוצאים "החוצה" מהמטרופולין. זו רק ההתחלה, זה נעשה בתהליך "אינדיבידואלי", ללא תכנון מרכזי (התכנון המרכזי דווקא מחזק – תחבורתית – את התנועה פנימה).

אבל ההתפתחויות הטכנולוגיות בתחומי המידע הן בלתי נמנעות, כדור השלג החל להתגלגל והמעבר ל-2050 (כמושג) הוא בלתי נמנע. הוא יכול להיות אינדיבידואלי אקראי והוא יכול להיות מתוכנן ומוכוון, ההבדל יהיה בארגון ובסדר הכללי ובהמשך התהליך יצוצו יתרונותיו או נזקיו – אבל הוא בלתי נמנע.

המלחמה והלחימה במדינה אורבנית רווית מידע

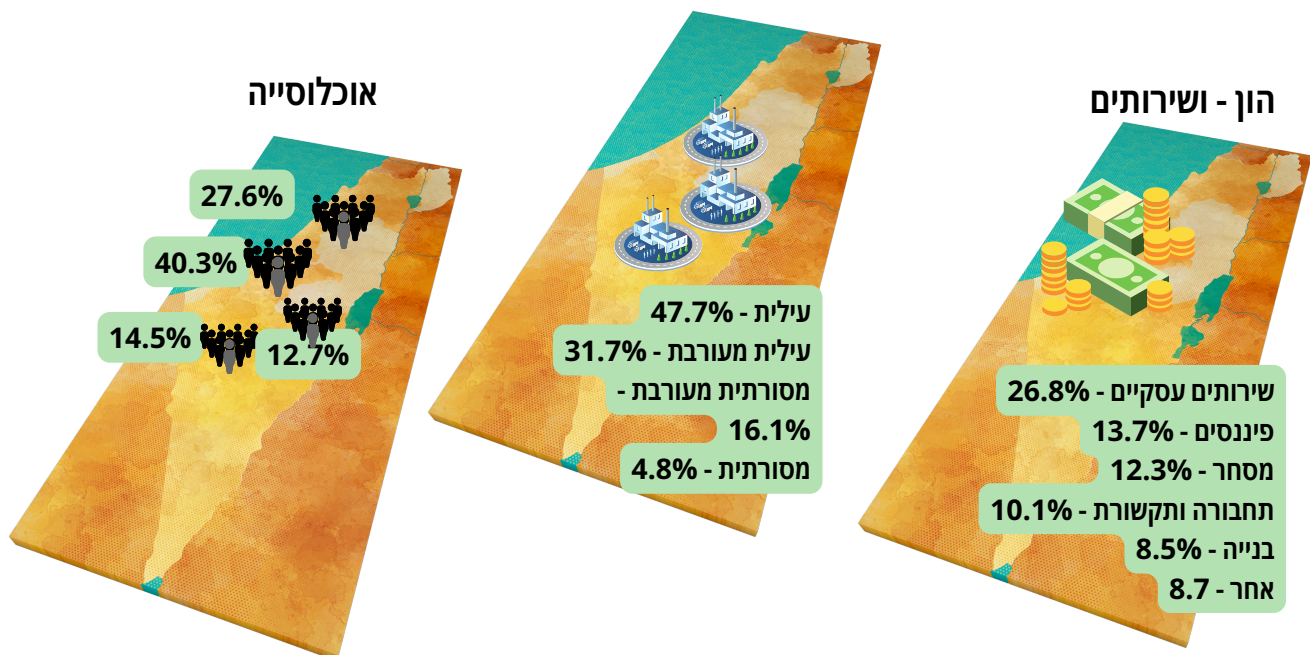
הדיון במלחמה ולחימה במדינה אורבנית רווית מידע הוא מורכב, אחרי הכול מדובר בעתיד שאינו שלם או אפילו ברור עדיין ועשוי להתפתח לכל מיני כיוונים, אבל מאחר ובחרתי לדון בו צריך להבהיר מה הכוונה.

המלחמה הייתה ונותרה "מאמץ לכפיית רצון תוך שימוש באלימות למטרות מדיניות", כאשר האלימות נבחנה ונמדדה תמיד במידת קטלניותה כאשר ההגדרות הכמותיות השתנו לאורך ההיסטוריה האנושית.

עידן המידע הוסיף למרחבי הלחימה הקטלניים המסורתיים מרחב פעולה אלימה לא קטלנית בעלת עוצמות "כפיית רצון תוך שימוש באלימות" ברמת מדינה, וזאת לאור התפתחות

תעשייה

ישראל והאורבניזציה רווית המידע - 2018



המדינה האורבנית רווית המידע כמדינה התלויה בתפקודה ובניהולה במערכות שאינן תלויות בגיאוגרפיה או בגיאולוגיה ופועלות במימד המידע.

המדינה האורבנית רווית המידע משנה את אופייה ואת מקורות עוצמתה הכלכליים והשלטוניים בעיקר. ראה את מהפך כלכלת בישראל מאופי יצרני פרי הדר-טקסטיל-יהלומים לאופי "מיידעי" הי-טק בתוצריו ובתצורותיו, ראה את תנועת האוכלוסייה בישראל ממוקדים חברתיים "שבטיים" (מהכפר אל העיר) למוקדי מסחר ושירותים ואל מקורות הפרנסה.

המלחמה כללי

מוקד המלחמה עובר מלחימה כנגד משאבי עוצמת לחימה (כוחות צבא) ללחימה כנגד מערכות הפעלה וכנגד אוכלוסייה. ראה מתקפות הטרור, ראה מתקפת סאדם חוסיין ב-1991, ראה יעדי טילי החיזבאללה והחמאס.

כפיית הרצון אינה יותר חד-ממדית (כניעה), יש לה דרגות המותאמות לצורך המדיני בעת הנתונה (ניצחון).

מכאן מתפתח שינוי במאפייני המלחמה, שילוב לחימה קטלנית עם לחימה שאינה קטלנית בעת ובעונה אחת. זיווג ושילוב היוצר כלים דינמיים גמישים לכפיית רצון, עובר מפעולה בגזרות לחימה לפעולה במרחבי לחימה, מרחיב את מרחבי זמן הלחימה כאשר לחימה שאינה קטלנית מקדימה, מלווה ומשלימה את הלחימה הקטלנית.

ההשלכות לגבי ביטחון וצבא הן רבות. האיום המתפתח אינו מחייב כוחות צבא חוצי גבולות, יש המון אפשרויות שלא היו קודם לכן. ההגנה הנדרשת היא נרחבת, משלבת את כל תחומי החיים ומשולבת בכלל חיי התושבים וניהול המדינה. האיום על האוכלוסייה והתשתיות הוא רחב, רציף ולעיתים אינו נראה לעין.

מלחמה היא ארוע מדיני בשלושה שלבים



מימוש הישגים

ייצוב
בניין כוח

עליונות
הונאה



לחימה

עליונות
שליטה

התקפה
הגנה



התכוננות

תורת לחימה
בניין כוח
בטחון שוטף

שיפור עמדות אסטרטגי
הונאה

ארגוני טרור עשויים לפעול בדרכים כאלו בקנה המידה המתאים להם, אין להם עוצמה מספקת ללוחמות כיבוש והשתלטות על מרחבים, אבל יש להם את היכולת להילחם בשילוב עוצמות ייעודיות כנגד מטרות נבחרות, הם נכנסים לסולם הדירוג של כפיית רצון בדרגות משלהם, ראה חמאס וחזבאללה מול מדינת ישראל, ראה תוצאות המשא ומתן בסיומן של המערכות בעזה או בחילופי שבויים.

מדינה "מבוזרת" וביטחון

במושג מדינה מבוזרת הכוונה לביזור עוצמת המטרופולין למספר מרכזי עוצמה קטנים יותר לפי יתרון יחסי, מרכזי עוצמה כלכליים, חברתיים וכדומה. במדינה כזו העיקרון המנחה בתכנון הלאומי הוא רישות קשרים בין מרכזי עוצמה בתעשייה, בתחבורה, במידע, במוסדות השכלה, חברה וכדומה. אם נציץ בנתוני מדינת ישראל מנקודת המבט של ריכוזי האוכלוסייה ורשתות התחבורה כמקשרות ביניהם – המגמה היא ריכוז לתוך הערים, גוש דן בראש ובראשונה, והתכנון הממשלתי עוסק בשיפור דרכי התחבורה אל המרכז ובהתחדשות עירונית בתוכו. בעידן המידע המגמה יכולה (צריכה) להיות הפוכה – יצירת "אשכולות" מרחביים עם מרכזים משלהם שאינם תלויים בקשרים הכלכליים והחברתיים שלהם בגוש מרכזי, ניתוב התנועה הפיזית והעסקית החוצה מהמרכז, קיום תשתית מידע ותשתית תחבורתית חיצונית למרכז – למשל אשכול מפרץ חיפה והצפון, אשכול גוש דן, אשכול עמק חפר-השרון, אשכול ירושלים, אשכול באר שבע שדרות והדרום, אשכול אילת והערבה וכדומה. מגפת הקורונה הראתה לנו כי עבודה מהבית היא אפשרות מעשית מאד למרבית הפעילויות שאינן עוסקות במגע פיזי רצוף בין אדם ומוצר – קשרי כלכלה, מסחר, השכלה ולמידה, שירותים מסחריים ועסקיים ורבים אחרים אינם נדרשים במגע פיזי רצוף, המגמה הכללית העתידית צריכה להיות ביזור מרכזי עוצמה. גם מבחינת בניין מדינת ישראל (ציונות מודרנית משמעה מעבר מדגש בהקמת מדינה לדגש לבניין וביסוס המדינה בראיה לטווח ארוך) הצורך בביזור חברתי, כלכלי והתיישבותי הוא מובן ואפשרי בעידן המתהווה. המשמעות של מלחמה במדינה רווית מידע הינה שהאיום מכיוון אל מרכזי עוצמתה בין אם הם מרוכזים (כיום) ובין אם הם מרובים ומבוזרים.

מבחינת האיום מוקד העניין הוא במערכות המפעילות של המדינה – ניתוק המרכזים, שיתוק שלהם, הסטת "זרימת המידע" וכיוצא באלה הם דרכים היוצרות יכולת ל"כיפוף ידיים" של מערכות עד לרמת לכפיית רצון (ראה כיום את מתקפות הכופרה במערכות מחשבים).
זו מלחמה שאינה קטלנית הנוספת כרובד נוסף למלחמה הקטלנית. והיא יכולה להתנהל מ"תחת לפני השטח" בעוצמות וליעדים שונים.

זו אינה תופעה חדשה, היא מתנהלת כך מזה זמן רב אך עד מהפיכת המידע לא הייתה ללחימה הזו עוצמה שהפכה אותה ללחימה "שוות זכויות" ללחימה הקטלנית. הפעולות האלו זכו לשמות כמו "מלחמת סחר" "מלחמת תרבות" "מלחמת תודעה" וכדומה. היא שולבה (בשוליים) בתורת הלחימה כהונאה, הטעיה ולחימה פסיכולוגית, ואף נתנו לה כינוי בתורת הלחימה – "תחבולה".

בעבר, וגם כיום, מלחמה מוגדרת על-פי תוצאות דרכי פעולתה – מידת הקטלניות. אבל הגדרה אחרת למלחמה – על-פי מטרותיה – כפיית רצון תוך שימוש באלימות – מרחיבה את שולי המלחמה גם ללחימה שאינה קטלנית כאשר היא יוצרת דרכים וכלים מספיקים לכפיית רצון. האבחנה המודרנית למלחמה היא שילוב של דרך (אלימות) ותוצאה (כפיית רצון). החשיבות של ההגדרה מלחמה מהי היא משפטית, סדרי ניהול המשק הלאומי והמורל הלאומי, וביחסים בינלאומיים. המלחמה הקטלנית היא מלחמה מאומצת תחומה בגיאוגרפיה ובזמן – המלחמה שאינה קטלנית כאשר היא נערכת בפני עצמה היא לרוב מתמשכת, איטית, אין לה תיחום בזמן ומגוון המטרות בה רחב.

המלחמה הקטלנית התמקדה בלחימה כנגד צבא (או כוח דומה), שהסרתו מהדרך אפשרה להגיע למוקדי הכרעה מדיניים. הלחימה שאינה קטלנית מתמקדת באוכלוסייה, בתשתיות ובמערכות ההפעלה והניהול. ראה למשל המלחמות של ישראל עם צבאות במדינות ערב עד 1982 – מול הלחימה כנגד ארגוני הטרור ואיומי עיראק בימי סדאם חוסיין בסוף המאה ה-20 או אירן חיזבאללה וחמאס ברבע הראשון של המאה ה-21, המכוונים כולם כנגד אוכלוסייה לא כנגד הצבא, ואלו היו צעדים ראשונים. מדינת ישראל עדיין איננה מדינה אורבנית רווית מידע – כהגדרתנו. המשמעות היא כי למלחמה כתופעה נוסף רובד מתמשך, "שקט", של מלחמה לא קטלנית, שבתוכו, לפניו, או מאחוריו עשוי להיות "פרק" של לחימה קטלנית. אין יותר בלעדיות לכוח הפיזי.



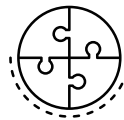
מלחמה על פי קלאוזביץ



מדיניות



מלחמה



מדיניות



מלחמה על פי סון-טסו



מצור
הכל



קרבות
קטנים



פריסה
תמרון



תחבולה
חתרנות



לוחמה
פסיכולוגית



דיפלומטיה

בלחימה הזו נוטלת חלק עוצמה לא קטלנית, שדה הקרב הוא מרחב "מרכזי עצבים" המפעילים עוצמות ויכולות ממשל, כאשר הכוח הצבאי הפיזי הופך להיות אחד הרכיבים במלחמה, שיחד עם כוח צבאי "לא קטלני" להתקפה ומערכי הגנה וביטחון "אזרחיים" הם העוצמה הנדרשת כדי לפעול בהצלחה במלחמה משולבת קטלנית ושאינה קטלנית.

בעוד המלחמה הקטלנית תחומה בזמן ובמרחב, המלחמה שאינה קטלנית – גם כאשר היא מלחמה לכל דבר (שמטרתה הכרעה) עשויה להיות ממושכת וחסרת גבולות.

מה שעושה אותה ל"מלחמה" הוא הדבקות במטרה – כפיית רצון. במלחמה שאינה קטלנית ניתן "לווסת" עוצמות לפי היעד הנכסף. ניתן לדרג את עוצמותיה ולכוון אותן אל מטרות מועילות יותר וכך הלאה, מגוון האפשרויות כמגוון היכולות.

בלחימה שאינה קטלנית, כמו בלחימה קטלנית, יש דרגות של עוצמה ונחישות. יש מאמץ מרוכז שמטרתו הכרעה ויש מאמצים מוגבלים ולהם מטרות שונות כמו הטרדה, שיבוש, הטעיה, הונאה, ועד הכנה למאמץ מרוכז - המלחמה.

המשמעות היא כי האוכלוסייה והתשתיות הופכות להיות מרחב הלחימה העיקרי, האוכלוסייה מקנה יכולת לכפות רצון על שלטון בדרכים שונות, לעתים על-ידי דעת קהל (במשטר דמוקרטי פחות או יותר), לעתים על-ידי נטילת הכוח (ראה האביב הערבי, מהפיכות צבאיות למיניהן), האוכלוסייה היא המצע עליו, בתוכו ובאמצעותו נערכות הלחימה הקטלנית ושאינה קטלנית גם יחד.

מדינה אורבנית 2020



מרכז כובד

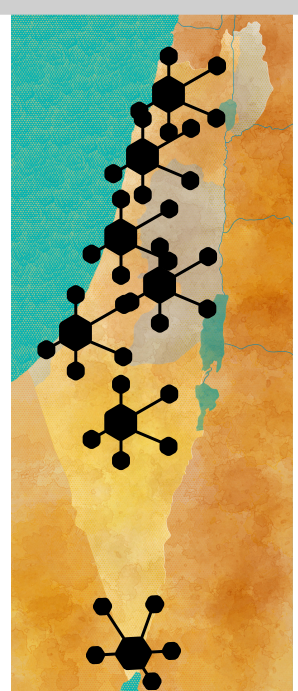


הון, מסחר, חברה, פיתוח וייצור, שלטון

מרכזי עוצמה ייעודיים
ביזור מרושת



מדינה אורבנית רוויית מידע



מלחמה ולחימה

מטרות מלחמה והלחימה

מטרות מלחמה ודרכי הלחימה של מדינת ישראל עשויות להיות: שימור ושיפור ביטחון המדינה כגוף מדיני עצמאי, ביטחון תשתיותיה ונכסיה הלאומיים, ובטחון אוכלוסייתה.

בכל מלחמה מנוסחות מטרות קונקרטיות על ידי הדרג המדיני ודרכי הלחימה נבחרות על-ידי הצבא על בסיס המטרות המדיניות והיכולות שברשות הצבא ומוכנותו ללחימה.

השלכות על מדינת ישראל – כמדינה המאוימת על עצם קיומה

האיום הקיומי על מדינת ישראל הוא בשתי פנים:

- התקפה מסיבית באש או אף השתלטות פיזית על שטחה

- התקפה לשליטה במערכות תפקודה כמדינה וערעור ביטחון אזרחיה

הפן הראשון מתאים למלחמות במדינה אורבנית-תעשייתית ובהינתן עוצמתה של מדינת ישראל וצה"ל ב-70 השנים הראשונות לקיומה האיום הזה פחת בהדרגה גם אם אינו מסולק לחלוטין.

האיום הנוכחי מצד ארגוני טרור הוא ברמת מטרד מציק ואיום מוגבל, וזאת עקב היותם ארגונים שאינם מדינות. איום ממדינה סמוכת גבול נראה כיום רחוק ממימוש, אבל זה עלול להשתנות.

האיום הקיומי האירני אינו איום של השתלטות אלא של גרימת נזק והרס, וסוג האיום, נשק גרעיני, מציב את האיום האירני גם כבעיה בינלאומית המטרידה מדינות רבות באזור ומחוצה לו, זה ממד

אחר של איום ושל מענה – זה איום מאד קונקרטי הנובע ממשטר אידיאולוגי מסוים מאד.

ההתמודדות אתו היא מערכה בפני עצמה ומרחב הלחימה כנגדו, הקטלנית ושאינה קטלנית, רחב מאד: מהפלת המשטר, דרך הרתעה, שיבוש, מניעה, סיכול, ועד להגנה והתקפה – זה מקרה

ייחודי הדורש פתרון, תורת לחימה באיום כזה דורשת דיון משלה – זה עשוי להיות פרק בתפיסת

ותורת הביטחון של מדינת ישראל כמצב ייחודי העומד בפני עצמו - לא נדון בו כאן.

הפן השני הינו בתהליך התהוות, עוצמתו היא בזיקה ישירה להתפתחות המדינה כמדינה אורבנית מבוססת מידע. מאחר ותהליך ההתפתחות הוא בלתי נמנע וניתן לעצבו, צריך לכלול בתהליך בכל

רבדיו את שיקולי ההגנה והביטחון, ובצדם את יכולות ההתקפה להרתעה ולמניעת איום.

יסודות תפיסת הביטחון של ישראל גובשו על-ידי דוד בן-גוריון בשנות ההקמה והביסוס של המדינה.

לא היו גבולות מוכרים, על הגבול הבינלאומי ניצבו צבאות של מדינות ערב המאיימות בפלישה, המדינה הייתה מושקעת בקליטת עלייה, ביישוב שטחים בתוך גבולותיה, ובגיבוש כלים מדיניים, חברתיים וכלכליים של מדינת מהגרים חסרת מורשת וממסדי ניהול. התפיסה עברה מספר עדכונים במהלך השנים, אך במהותה יסודותיה נותרו בעינם.

לאחר 70 שנים המצב שונה, המדינה התייצבה בגבולות מוכרים, הכלכלה יציבה, חברת המהגרים בדור שני ושלישי מתמזגת ונוצרת תרבות חברתית משותפת.

אלא שהאיומים על מדינת ישראל נותרו בעינם – בשינויי משתתפים, צורה ודרך, והם נובעים מההתנגשות הבסיסית בין דתות ותרבויות, מדינה יהודית הנשענת על היסטוריה בת 2000 שנים במרחב איסלמי הנשען על היסטוריה בת 1300 שנים, ומחלוקה מדינית של שליטה טריטוריאלית שהחלה בשלהי מלחמת העולם הראשונה עם מפלת האימפריה העות'מנית. כל עוד האידיאולוגיה הדתית דומיננטית, והדרישות הלאומיות של עמים ושבטים אינן מגיעות להסדרים - הסכסוך הזה בלתי נמנע.

עידן המידע מאפשר איום מסוג אחר ומקנה יכולות מאיימות גם לאויבים מרוחקים מגבולות המדינה וגם לארגונים שאינם מדינות העלולים לרכוש יכולות מאיימות הרבה מעבר לממדיהם הגשמיים. תהליך האורבניזציה רווית המידע משנה את פני המדינה ואת האיום. מטרות האיום הקיומי הן להכניע את מדינת ישראל, וכאשר אין יכולת לעשות זאת בכיבוש, האיום פונה למערכות התפעוליות והשלטוניות לשיבושן ולהריסתן. במוקדם או במאוחר האיום יבין כי טרור נגד אזרחים או אש טרוריסטית אינן מביאות הכרעה, הן חסרות תועלת. לעומת זאת כיפופי-זרוע על-ידי שליטה או שיבוש מערכות קריטיות בחיי האוכלוסייה ולתפקוד המדינה מהווה מנופי לחץ יעילים הרבה יותר, ויקרים הרבה פחות משימוש כוחני בעוצמה קטלנית.

ראינו הדגמות כאלה בדמות סנקציות כלכליות על מדינות כמו דרום-אפריקה או אירן. המטרות הן אזרחיות בעיקרן, צה"ל אינו המטרה במלחמה כזו, המטרות הן בלב המדינה ובכל מערכותיה – הביטחוניות, החברתיות, הכלכליות ודומיהן.

וכאן נקודות התורפה בתפיסה הביטחון הנוכחית התואמת לצרכי המאה ה-20 אבל חייבת

התאמה להתפתחויות במאה ה-21.

ההשלכות על מלחמה ולחימה

המלחמה מקבלת גוונים נוספים, מלחמה היא תופעה חברתית שימיה כימי האדם. התפתחותה ודרכיה עוקבים ומשיקים לפריסה האנושית-חברתית והכלכלית ולהתפתחויות הטכנולוגיות יחדיו. מטרות מלחמה יכולות להיות מגוונות, אך בעיקרן מטרתן היא השגת שליטה על נכסים גשמיים או על התפתחות מצב בין ישויות שלטוניות אם לשינוי מצב ואם למטרות מוגבלות.

מלחמה היא פעולה אלימה לכפית רצון למטרות מדיניות, בניסוח כזה או אחר זו מהותה. למלחמה עשויות להיות שתי מטרות על, השתלטות/כיבוש על שטח והחלפת שלטון, או שינוי משמעותי במצב מדיני-שלטוני.

מלחמה היא תופעה נפוצה שדרכיה משתנות בהתאם למצב הקונקרטי בין המדינות הלוקחות בה חלק. כתופעה גלובלית, עידן המידע מוסיף מרחב לחימה שאינה קטלנית למרחבי הלחימה הנושנים. ההגדרה המשפטית הבוחנת מלחמה על-פי מידת ההרס וההרג הפיזי אינה מספקת יותר. היכולת לכפות על מדינה שינוי מצב או שינוי מדיניות באמצעים שאינם קטלניים מצריך הגדרות מותאמות למצב. לב ההגדרה של "מלחמה" אינו מצוי ב"תוצאה" כבהגדרות המשפטיות, אלא ב"כפייה" וב"הישג", ובעידן המידע חלקם ניתנים להשגה גם בלחימה שאינה קטלנית בגלל רובדי השליטה והניהול הווירטואלי העוטפים ומפעילים מדינות, תשתיות פיזיות וחברתיות. דוגמאות ניתן לראות במלחמה הקרה שהביאה להתפרקות ברית המועצות, בסנקציות כנגד דרום-אפריקה וכנגד אירן, בחרם הערבי על מדינת ישראל בצורותיו השונות ואין חשיבות אם המלחמה הזו הצליחה או נכשלה.

לחימה כנגד מדינה

מטרות המלחמה משפיעות על דרכי הלחימה, בלחימת מדינה כנגד מדינה מרחבי הלחימה כוללים נכסים פיזיים (גיאוגרפיים ומעשי ידי אדם או מוחו) ואוכלוסייה ברמות מעורבות שונות. הפעלת הכוח (הצבא) צריכה לעשות שימוש מיטבי בחולשות מדינת האויב. חולשות הן שילוב של יכולות ותלויות. היכולות הן העוצמה הצבאית, הטכנולוגית, והחוסן המדיני והאזרחי, התלויות הן נקודות התורפה של השלטון בקשריו הבינלאומיים, בהשפעתו ותלותו באוכלוסייה, ואיכות תפקודו כמערכת וכמנהיגות.

לחימה צריכה להתמקד בראש ובראשונה בחולשות האויב אלה העשויות להביא להכרעת המלחמה. לחימה כנגד העוצמות הפיזיות (צבא, אמצעי לחימה) היא לעתים כורח אבל אינה מספקת להשגת הכרעה, והיא הדרך הארוכה והיקרה יותר למטרת הלחימה.

לחימה שאינה קטלנית היא מרכיב משמעותי במלחמה. היא מימד לחימה בפני עצמו לפני פרוץ לחימה קטלנית, והיא גורם תומך ומסייע המשולב בלחימה הקטלנית.

לחימה כנגד ארגון שאינו מדינה

ארגון שאינו מדינה "משוחרר" מאילוצי הגיאוגרפיה המדינית, והתשתית המשרתת אותו אינה צמודת קרקע קבועה. הוא אינו חייב בהגנה פיזית על נכסים קבועים, עוצמתו נובעת מהאוכלוסייה התומכת בו ומיכולותיו הכלכליות והארגוניות.

חולשותיו מצויות באותו מקום, תלותו במנהיגות ובארגון. ככל שהארגון ותיק יותר מתרחבת השפעתו החברתית ותשתיתו הארגונית מתרחבת, עד כי לעתים הוא מתפתח לכדי "עוצמה מדינתית בתוך שטח של מדינה" – ראה הפרטיזנים בברה"מ במלחמת העולם השנייה, ראה יוגוסלביה של טיטו באותה מלחמה, ראה הפלשתינאים בירדן בשנות ה-70 והחיזבאללה בלבנון. עוצמתו של ארגון היא בהשפעה שיש לו על מטרותיו וכלפי הגורמים התומכים בו מחוץ למסגרתו – תמיכה כלכלית וחברתית-תודעתית. ישנם ארגונים הפועלים במתכונת לוחמת גרילה בתוך מרחבי המדינה המאוימת ויש ארגונים הפועלים "מבחוץ-פנימה".

לחימה בארגון כזה צריכה להתמקד במרכזי העוצמה המקנים לו חיות ועוצמה משלו, יכולותיו הכלכליות, התמיכה החברתית בו ובמטרותיו. מאחר וארגון נשען רבות על מידע ותודעה כמטרות לחימה, לחימתו שאינה-קטלנית נערכת ללא הפסקה, והלחימה הקטלנית שלו מכוונת להגברת ההשפעה והתדמית הפנימית והבינלאומית שהוא יוצר. הוא נשען במטרותיו על כוחות חיצוניים ללחימה שיסיעו לו בהשגת מטרותיו בהתמודדותו עם מדינה לגיטימית הכפופה ותלויה בקשרים בינלאומיים. לרוב אין לו עוצמה ראשונית להשגת כניעה והשתלטות על מדינת "אויב". יוצאים מכלל זה הם ארגונים הצוברים עוצמה במהלך לחימתם כאשר מדינת "האויב" כושלת בלחימתה כנגדם. ראה מאו טסה טונג בסין כדוגמה.

ארגונים, לכן נוטים לנקוט בלחימה שאינה קטלנית, בה יחסי העוצמה בינו ובין המדינה המאוימת שקולים או שלעתיים הוא חזק ממנה. ראה "מהפכות חסרות אלימות" בפיליפינים, בתוניס, אירן, וראה לחימת החמאס והפלשתינאים בישראל – לחימה שאינה קטלנית לעתים רחוקות מצליחה בהשגת מטרותיה כאשר המדינה המאוימת שוגה באי-הבנת הנקרא וכושלת במאבקה מול האיום "הלא נכון".

תפיסת הביטחון הלאומי

תפיסת הביטחון הלאומי של מדינת ישראל נצרפה בשנות הקמתה והתבססותה, כאשר על גבולותיה ניצבו מדינות עם צבאות שהתכוונו לכבוש אותה, תפיסת הביטחון התמקדה במניעת פלישת צבאות לתוך שטח מדינת ישראל (הגנה במרחבי הגבולות) והשמדת הצבא התוקף בשטחו כדי למזער את הנזק ולהביא להפסקת הלחימה מהר ככל שניתן.

היסודות נטבעו על-ידי דוד בן-גוריון בסקירתו בכנסת באוקטובר 1953 אחרי הסמינר השני שלו ובסיומה הציג 18 סעיפים (מסמך 18 הנקודות) המציגים את תפיסת הביטחון של מדינת ישראל. בתפיסתו של בן גוריון לצבא היה חלק בתפיסת הביטחון ובמסגרת החלק הזה הצבא נתפס כגורם בונה ומחזק את הביטחון ואת החברה הישראלית.

מאז נכתבו מסמכים לאין ספור, ועדות קמו והלכו, כאשר הבחינה הממוסדת האחרונה שלה הייתה בשנת 2006 על-ידי ועדה בראשות דן מרידור, שעיקר תרומתה הייתה בהגברת חשיבות ההגנה בתפיסה הקיימת, אך שום מסמך או סיכום דיון לא אושר מעולם על-ידי הממשלה כתפיסת הביטחון של ישראל.

הביטוי לתפיסת הביטחון מצוי באסטרטגיה המאומצת על-ידי הממשלה במדיניותה ועל ידי צה"ל בבניין הכוח, בתורת הלחימה ובהפעלת הכוח. בשטף העיסוק בנושא נראה כי מרוב עצים הלך היער לאיבוד.

המונחים המשמשים כיום את הדיונים בתחום הם השילוש של - הרתעה, התראה, הכרעה עד כדי הצגתם כתפיסת הביטחון. אולם שלושת אלה הם הישג נדרש ולא תפיסה, וכהישג נדרש יש בהם מידתיות של הישג (אי-שם בין הכרעה וניצחון) ואפילו ניכוס הישג בדיעבד (יחוס המצב הביטחוני בגבול הצפון למלחמת לבנון השנייה למשל) או הישג וירטואלי בשכנוע עצמי (כמו הרתעה - ראה צבא מצריים שש שנים אחרי מפלה מכרעת או חמאס אחרי מכות עזה וכדומה).

לצורך המאמר הזה נתחום את המושגים לצרכינו:

תפיסת הביטחון היא מספר הנחות יסוד לגבי המציאות הלאומית בתפיסה רחבה ובמבט לעתיד, המנחות ומהוות יחדיו משנה רעיונית לעשייה בהווה ובעתיד בתחום הביטחון הלאומי. תפיסת ביטחון לאומי, היא הבסיס היציב עליו וממנו נבנות תכניות מותאמות למצב ולצורך. היא תפיסה מעצבת עתיד שההווה צריך לפעול לאורה בהתאמות הרלוונטיות.

תפיסת הביטחון עוסקת בסיכול איום קיומי ובבניין התשתית המבטיחה ביטחון לאומי לעתיד. מתפיסת הביטחון נגזרת אסטרטגיה שהיא תוכנית פעולה – הקובעת מטרות או יעדים רצויים בהיקפים או בטווחי זמן משמעותיים, ואת עקרונות הפעולה להשגתם. מהאסטרטגיה מעוצבת תורת לחימה העוסקת בהפעלת הכוח ומוצאת את ביטויה בין היתר בתוכניות רב-שנתיות של בניין והפעלת הכוח.

במעשה הביטחון הלאומי לוקחים חלק רבים בשני ממדים – בממד הפיזי יסודותיו בבניין האומה, ביטחון תושביה וביטחון נכסיה, בממד הווירטואלי אלו הם ערכיה, ומורשתה של מדינת ישראל, שני הממדים כרוכים זה בזה (אחדות המטרה).

צבא ומלחמה הם אחד האמצעים להפעלת מאמץ מרוכז כאשר הדרכים האחרות להבטחת הביטחון הלאומי מפני איום חיצוני אינן מצליחות למנוע או להכיל אותו.

הביטחון הלאומי מקיף את כל תחומי החיים, בקצהו האחד יש את הביטחון האישי בקצהו האחר יש את האיום הקיומי על המדינה.

הביטחון הלאומי הוא מעל לפוליטיקה, זו האחרונה צריכה לשרת ולחזק את הביטחון הלאומי בעודה משקפת מגוון דרכים ודעות – הביטחון הלאומי כהגדרתו הרחבה הוא מורה כיוון ושסתום ביטחון. ישנם הרבה מודלים של צבאות במדינות שונות, כל מדינה וייחודה, מדינת ישראל היא מדינת הגירה שקמה תוך מלחמה על עצם קיומה ומיסודה בתחומי חיים רבים טרם הסתיים.

רציפות האיום הקיומי בתהליך הקמת ובניין המדינה, הביא את דוד בן גוריון בשעתו להקמת צה"ל כגוף הפועל למען ביטחון המדינה הן כלפי איומים מבחוץ והן לגיבושה וחיזוקה כמדינת העם היהודי על כל גווניו.

מדינה היא ישות מדינית המורכבת מאנשים בעלי אזרחות דומה החיים בטריטוריה מוגדרת, מרבית המדינות במאה ה-21 מתבססות על אנשים החיים בטריטוריה מאות שנים או יותר, ויש מדינות הגירה שהתפתחו מאז גילויי היבשות – אמריקה ואוסטרליה במאות ה-16 - 17 - 18. ישראל קמה כמדינת הגירה יוצאת דופן – לא גילוי גיאוגרפי, אלא חזרת עם שגלה מארצו אל אדמתו. במדינות ההגירה "הגיאוגרפיות" המהגרים חיסלו או שעבדו את המקומיים – בצפון אמריקה – במרכז אמריקה, באוסטרליה, בניו-זילנד ונוצרו מדינות בדמות מדינות המקור האירופאיות, מדינת ישראל היא מדינת הגירה שונה.

איום קיומי חיצוני

איום קיומי הוא איום שמסכן את עצם קיומה, את ריבונותה ואת זהותה המוסכמת של המדינה, סוגי האיום עשויים להשתנות מסיבות שונות, האופייניים שבהם הם שינויי משטר במדינות עוינות, ושינויים טכנולוגיים המשפיעים על דרכי עריכת מלחמה, לעתים הם משולבים.

האמצעי בידי מדינה להגן על ביטחונה מפי איום חיצוני הוא צבא, אבל צבא אינו נושא הביטחון הלאומי, הוא מרכיב ביצועי חשוב בו יחד עם מרכיבים אחרים, תפיסת הביטחון צריכה לארוג את כולם יחדיו, מקבלי ההחלטות בדורותיהם צריכים לתכנן ולהפעיל את המאמצים המבטיחים את הביטחון הלאומי בהתאמה ליעדי התפיסה הלאומית ארוכת הטווח ולמצב בפועל בתקופתם. ב"סביבת" מדינת ישראל האיום הקיומי עובר תהליך של שינוי והתאמה מדיני וטכנולוגי. תוצאות מלחמת יום הכיפורים והסכמי השלום עם מצריים וירדן הרחיקו את האיום לפלישה צבאית כוחנית בעלת פוטנציאל של איום קיומי. בהשלכותיהם המדיניות הם גם הובילו לחתימת הסכמי שלום עם מספר מדינות שכנות.

עידן המידע משנה את יחסי העוצמה ודרכי הפעלתה צבאות ואויבים נעזרים בטכנולוגיה מודרנית ומפתחים יכולות פגיעה ללא מגע כחלק אינטגרלי במאמץ האיום. יכולות האיום התרחבו למדינות מרוחקות ולארגונים שאינם מדינות.

קיומה של ישראל כמדינה עצמאית לגיטימית התקבל כעובדה על-ידי ממשלי מדינות ערביות אך לא בהכרח על-ידי אוכלוסייתן – יתכן שכאשר יתחלף השלטון תשתנה העמדה, ומכאן שברירות המצב הנוכחי – האיום הקיומי החיצוני עלול לחזור ולהתגבר.

מנקודת מבט של איום קטלני חיצוני - ברבע השני של המאה ה-21 המזרח התיכון עלול להיות מזרח תיכון עם תפוצת נשק השמדה המונית – מדינות כמו איראן, מצריים, סעודיה, טורקיה עשויות לרכוש או לפתח יכולות גרעיניות, מדינות אחרות כמו סוריה, עיראק, או גם ארגוני טרור עלולות לרכוש יכולות של נשק השמדה המוני כימי או ביולוגי.

האיום עשוי לשנות כיוון, בנוסף לאלימות הקטלנית מבחוח גם התמקדות באלימות שאינה קטלנית מבפנים בדמות השפעה של השלטון, הגברת מתח חברתי פנימי, שחיתות, שליטה, פשע ופוליטיקה, ערעור היציבות והסדר. את המהלומה הקטלנית עלול להחליף תהליך "סרטני" פנימי מתמשך.

התפתחויות מדיניות אינן ליניאריות. אין בהם מצבי סיום, כל מצב הוא נקודת התחלה, וכיווני ההתפתחות הם תוצאה של עוצמה משפיעה במקום ובזמן. מדינת ישראל אינה יכולה "לקחת סיכון" ולהמר – תפיסת הביטחון צריכה לתת בסיס למענה לכל איום קיומי עתידי, ראינו כבר מלחמות שפרצו לאחר הערכת המודיעין על סבירות נמוכה.

איום קיומי פנימי

מדינת ישראל כמדינת מהגרים הינה פסיפס של מנהגים ותרבויות, כמו בכל מדינת מהגרים אחרת הדור הראשון ספוג בתרבות ארץ מוצאו, הדור השני משתלב לאיטו בתרבות המתפתחת של המקום "החדש" והדור השלישי כבר טבוע כולו בארץ הולדתו. דוגמאות ראה באוסטרליה, בארה"ב ובעת האחרונה גם באירופה. בכל המדינות האלה מתחים בין "הקולטים והנקלטים" נפרסים בעוצמות הולכות ופוחתות מהדור הראשון לדור השני ולשלישי.

בעיקרון – ישראל אינה שונה בכך, אלא שבמדינות ההגירה "הוותיקות" המהגרים נטמעים בתוך תרבות והיסטוריה מקומית בת מאות שנים, בעוד שישראל מעצבת את תרבותה בהיסטוריה בת אלפי שנים כאשר המהגרים אליה ספוגים בתרבויות ארצות מוצאם.

נעשה מאמץ אדיר מתמשך לצרוף תרבות ישראלית על בסיס ההיסטוריה המשותפת (ראה את החייאת השפה העברית כהצלחה מסחררת) מפסיפס של תרבויות וזאת בעידן המידע בו גבולות המידע והמעורבות האישית נפרצו ויש מי שעושה בהם שימוש לטובת אינטרס מקומי - עדתי – והתהליך הזה טרם הסתיים.

בתנאי מדינת ישראל המאמץ הזה הוא חלק מהביטחון הלאומי, ולצה"ל, כגוף ממלכתי, יש תפקיד בו, תפקיד שאינו מקובל במדינות אחרות, אבל כאן הוא חיוני.

אבני יסוד לתשתית תפיסת הביטחון הלאומי

לצורך הדיון נציב שש אבני יסוד עליהן מושתתת תפיסת הביטחון הלאומי

- החוסן הלאומי האיש
- החוסן הלאומי
- הגנה והתגוננות
- מניעה והתקפה
- בריתות והסדרים
- היסודות ומרווח "התמרון" של מקבלי ההחלטות

1 אבן יסוד מספר אחת: החוסן הלאומי – ציונות כנרטיב הלאומי וכחוסן אישי

החוסן הלאומי מבוסס על הדבקות האישית במדינת ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי בכל תפוצותיו. בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל אוכלוסייתה הייתה קטנה ביחס ליכולותיה להתמודד עם האיומים עליה מבחוץ. הניצחון במלחמת העצמאות הייתה פרי ארגון טוב יותר, נחישות ורוח לחימה יותר מאשר יחסי כוחות. כלכלתה הייתה חלשה מכדי לבנות עוצמה כלכלית התומכת במדינה תחת איום קיומי לאורך זמן. ב-2050 המצב יהיה שונה (הוא שונה כבר כיום). מדינת ישראל של 2050 היא בת 100 שנים, הרחק משנות הקמתה ועיצובה. יהיו בה כ-15 מיליון תושבים, מרביתם המכרעת ילידי הארץ דור שני ושלישי.

דור המהגרים הראשון מארצות מצוקה של המחצית הראשונה של המאה ה-20 בנה חברה חדשה בה הדור השני והשלישי רואה אנטישמיות מרחוק, מצוקת היהודים בעולם אינה מדגדת את חושיו, "ירידה" מהארץ כמילת גנאי הפכה ל"רילוקיישן" משאת נפשם של רבים וטובים. תפיסת הביטחון הישראלית צריכה בראש ובראשונה להתמודד עם "התמוססות הציונות". ב-2050 אנחנו צריכים להיות הרבה מעבר לכך. המדינה היא עובדה קיימת ומוכחת, הרעיון הציוני של בית לעם היהודי על אדמתו – שריר ותקף, ומול התמשכות האיום הקיומי מבחוץ הביטחון הלאומי הפנימי מהווה את חליפת המגן של המדינה, והמנוע להתחזקותה ויציבותה ארוכת הטווח. צריך להחזיר את הציונות לפעילות, במערכות החינוך, בשירות לאומי, ברשויות המחוקקת, השופטת והמבצעת.

גבולות המידע והמעורבות האישית נפרצו ויש מי שעושה בהם שימוש לטובת אינטרס מקומי -
עדתי - והתהליך הזה טרם הסתיים.

בתנאי מדינת ישראל המאמץ הזה הוא חלק מהביטחון הלאומי, ולצה"ל כגוף ממלכתי יש תפקיד
בו, תפקיד שאינו מקובל במדינות אחרות, אבל כאן הוא חיוני.

זו אינה יותר ציונות של הקמת מדינה על-ידי כיבוש שטח והרחבת גבולות, זו ציונות של גיבוש
וביסוס מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיש בה מקום ראוי ושווה לכל אזרחיה ללא הבדל
דת, גזע או מין.

התהליך של מעבר ממדינת מהגרים מזדקנת למדינה מודרנית מגובשת ואיתנה הוא תהליך מפרך,
במיוחד במצבה הנוכחי של הפוליטיקה הישראלית והתנגשות מגדרים אבל אין מנוס.

בן גוריון התחיל תהליך כזה, מגילת העצמאות, ביטול המחתרות, החינוך הממלכתי, צבא העם,
הנח"ל ועוד, זו הייתה ציונות בתקופתו וזה עבד היטב, עם השנים נעלמה חיונית התפיסה הזו, חלק
ממנה נעלם, מחלק ממנה מתעלמים וחלק ניכר השאיר את חותמו. אם מדינת ישראל ב-2050
רוצה להיות בעלת בסיס קבוע יציב ורב-שנים צריך לחזור למקורות ולהתאים אותם לעולם שונה -
זו ציונות של חיבור העם היהודי עם המדינה היהודית בהשתלבותו בבניינה לא בתחזוקתה -
בבניינה הערכי, התרבותי, בתמיכה המדינית בארצות מושבם, בחינוך ילדיהם להמשכיות הלאום
על כל גווניו הדתיים והחברתיים ללא כל תלות באזרחות ובמקום המושב בידיעה כי לעם
היהודי יש בית לאומי, ישן, משופץ, אבל בית - והוא במדינת ישראל.

ציונות במונחי 2050 אינה עליה לישראל או התנחלויות והרחבת גבולות בלבד או אפילו בעיקר
אלא חיזוק יסודות המדינה בתשתיותיה, בעוצמתה הכלכלית והחברתית של האוכלוסייה וערכיה,
ללא הקשר למדיניות ולפוליטיקה - זה צורך קיומי בכל מצב, ציונות היא תנועה של הלאום היהודי
באשר הוא, קשרי מדינת ישראל עם היהודים בעולם צריכים לבסס את מעמדה כבית הלאומי בראיה
לאומית א-פוליטית, הציונות היא עיוורת צבעים ופוליטיקה.

2

אבן יסוד מספר שתיים: ביטחון המולדת – חוסן לאומי

מדינת ישראל קמה בלב המזרח התיכון הערבי המוסלמי בעיקרו. ההתנגדות להקמתה החלה מתחילת השיבה לציון של התנועה הציונית.

בהיסטוריה האנושית סכסוכים על רקע לאומני – טריטוריאלי נפתרו ברובם בדרך זו או אחרת. מלחמות דת זה סיפור אחר. מדינת ישראל "נהנית" משני מקורות הסכסוך ופתרון לא נראה באופק. ומכאן – את ההתגוננות הבסיסית צריך להפוך לשגרה. יסודות החברה הישראלית והמשק הישראלי צריכים להבטיח את שגרת החיים והפעילות במידה מספקת של ביטחון בכל עת, לשם כך צריך לקבוע את רצפת הפעילות וההערכות היסודיות הנדרשת, ההשכלה, החינוך, התשתית הכלכלית, המחקר והפיתוח ללא התניה בסיוע מבחוץ. בניין המדינה צריך לבנות מרכזי עוצמה חברתיים וכלכליים בכל שטחה של המדינה ולחזק אותם, לבטל את מושג הפריפריה – כל המדינה פריפריה. מרכיב "הביטחון הלאומי" צריך שיהיה משולב בכל תכנית לאומית ובכל התשתיות הלאומיות. העמקת תודעת השרות הלאומי הצבאי והאזרחי כחובה וכערך לביטחון הלאומי, העמקת ערכי הכבוד ההדדי בין אנשים ובין דעות, הבאת תהליך "מיזוג הגלויות" ורגשות הקיפוח של דורות ראשונים להגירה (לא משנה מאיזו מדינה – כולם מתלוננים) לכדי סיום, יש בית לאומי לעם היהודי. ה"דיבורים" על צבא מקצועי מול צבא העם הם ביטוי לחוסר ההבנה בתפקידו השני (בסדר המילולי – הראשון בחשיבותו) של צה"ל בביטחון הלאומי של מדינת ישראל. צה"ל אינו אמצעי טכני כמו בכל מדינה "מתוקנת", צה"ל הוא אחד מעמודי השדרה של מדינת ישראל – הוא ערך לאומי לבניין המדינה בצד ייעודו הביטחוני מול אויביה. זה משליך על האסטרטגיה של צה"ל וצריך למצוא ביטוי בתוכניות העבודה שלו.

3

אבן יסוד מספר שלוש: הגנה והתגוננות

תפיסת הביטחון של מדינת ישראל נתפרה בימים אחרים. האיום העקרי היה פלישה / חדירה צבאית ואיום בכיבוש שטחים עד חיסול פיזי של מדינת ישראל. הצבא נבנה עם חיל אוויר שאחת ממטרותיו הייתה הגנת שמי המדינה מפני תקיפות מטוסי אויב, צבא יבשה המיועד להדוף כל כוח תוקף על הגבול ומעבר לו, באופן ציורי ההגנה נערכה במרחב הגבול, ובהתקפות מעבר לו. ועדת מרידור, ב-2006 הוסיפה את ההגנה כרגל רביעית במשולש הביטחון המקובל (הרתעה, התראה והכרעה) היישום בא לידי ביטוי בחיזוק ההגנה על גבולות המדינה באוויר ובמערכות כנגד טילים לסוגיהם, בגידור הגבול מול מצריים ולבנון ומכשול תת-קרקעי ברצועת עזה ובהקמת מערכת התגוננות בתחומי הסייבר.

אלא שבעידן המידע ובתמורות המדיניות הבינלאומיות והאזוריות, נוסף איום בהתקפה מרחוק, לא רק התקפה קטלנית בטילים אלא גם התקפה על הכלכלה, על מערכות התקשורת והמידע, והתקפה על דעת הקהל המקומית והבינלאומית. האיומים האלה שבחלקם אינם קטלניים חורגים מתחום אחריותו "המוצהרת" של הצבא אך להגנה הלאומית נוספה התגוננות בשטחי פנים הגולשת מעבר לתחומי פעילות הצבא והיא בתחומי הביטחון הלאומי.

אחת המשמעויות הינה כי ההגנה אינה יותר הגנה על הגבולות מפני פולש, ההגנה היא על לב המדינה ועל מערכותיה. נוצרת הבחנה בין ביטחון פנים (התגוננות) וצבא (הגנה). מטרת ההתגוננות היא הקניית יכולות לאוכלוסייה ולשלטון להתמודד בו-זמנית עם איום קטלני באש מנגד ועם שיבוש מערכות חיים, כלכליות וחברתיות, ולהמשיך או לחזור, לשגרת חיים בונה ויצירתית. ההתגוננות מובחנת מהמושג ביטחון פנים – התגוננות היא כנגד פעולות "מלחמתיות" כנגד מדינת ישראל, בעוד ביטחון פנים עוסק בביטחון אישי, אכיפת החוק ושגרת חיי האזרחים במדינה. נושא "ההתגוננות" בנתוני מדינת ישראל עלול להיות קריטי. כיום זה נראה כמו "דייה צרה בשעתה" אלא שזה עלול להיהפך לאיום של ממש, מהר "ובהפתעה".

ההתגוננות באה לידי ביטוי גם בחוסן הלאומי, ברצון ובנכונות של האוכלוסייה להתמודד עם איום על מדינת ישראל בתוכה מול איום קטלני ושאינו קטלני.

להתגוננות יש מספר יעדים:

צריך לכלול את ההתגוננות כמרכיב מחייב בתפיסת הביטחון הלאומי.

בחלקו הפיזי - ביזור מרכזי עוצמה לשיפור שרידות, הכללת שיקולי ביטחון בתכנונים ממשלתיים, בתחבורה, בתשתיות, בבניין במקורות תעסוקה, בביטחון אישי. נושאים כמו יתירות, שרידות, חליפיות, נגישות כוחות חילוץ והצלה צריכים להופיע כשגרה בכל תכנון הנדסי בין אם מעורבת בו טכנולוגיה ובין אם בני-אדם.

בחלקו הווירטואלי חוסן לאומי הוא חינוך לממלכתיות, שרות לאומי, צמצום פערים חברתיים. התקשורת הדיגיטלית, המעבר של ישראל מכלכלה יצרנית לכלכלת שירותים, העבודה מהבית, החיבור למערכות רב-לאומיות בכלכלה, במסחר, בתרבות ושאר התפתחויות הנובעות מטכנולוגיה מתקדמת יכולים, וצריכים להירתם להגברת הביטחון הלאומי כערך מוסף שני (טבעי) לתוצריהם המקוריים. ראה יצוא ביטחוני חסר רסן (סייבר התקפי למשל) כאירוע שלילי.

אבן יסוד מספר ארבע: המניעה - ההתקפה

לאורך ההיסטוריה היהודית בארץ ישראל היו למדינה היהודית גבולות רבים, בכל תקופה בהתאם ליכולותיה להתמודד עם המעצמות הרלוונטיות לזמנה. מדינת ישראל של המאה ה-20 ואילך אינה שונה. המהות החשובה היא קיומה המובטח של המדינה היהודית ואת שלום תושביה. הגבול המדיני בין מדינת ישראל ושכנותיה יכול להתקיים כאשר הוא מתבסס על הסכמה הדדית. בהעדר הסכמה, כל גבול בפועל הוא נקודת חיכוך לעימות הבא, נקודת ארכימדס בסוגיה הזו היא ההסכמה – לא הגיאוגרפיה.

תפיסת הביטחון צריכה לסייע בהשגת ההסכמה המבוקשת ובשמירה על קיומה. השילוש המקובל (הצבאי) התראה, הרתעה והכרעה הוא של הישגים נדרשים ומידתם מותאמת מעת לעת למצב הפוליטי והצבאי בפועל. המושג הכרעה הוא המושג הקריטי בשילוש הקדוש, הרתעה נובעת מיכולת ההכרעה, והתראה היא אחת מדרכי הפעולה בהתכוננות למלחמה. התקפה צריכה לגרום להכרעה, זו מטרת העל. מידת ההכרעה משתנה על-פי הצורך המדיני. בתפיסת הביטחון הצבאי צריך להיות מוכן בכל עת להשיג הכרעה, לעתים קרובות הצבא יופעל למטרות פחותות מהכרעה, אבל מוכנותו העקרונית והכללית חייבת להישמר. בעידן המידע נוצרה היכולת לשלב אמצעים וכוחות לפי יכולותיהם ותרומתם ללחימה, ללא תלות במסגרת הארגונית הקודמת ללחימה, וכך נוצר מגוון של "הכרעות אפשריות" - הכרעה היא נקודת סיום לחימה צבאית ונקודת פתיחה למאמץ מדיני.

בתפיסת הביטחון של ישראל, ייעוד ההתקפה הוא הסרת האיום. הסרת האיום נתפס בצה"ל בעשרות השנים האחרונות על-ידי ענישה (עדיפות לאש על התמרון) וגרימת הרס והשמדה מסיבית עד "שיבינו את המסר".

הכרעה מושגת בלב מערכות הפיקוד והניהול של האויב. ההתקפה צריכה להיות מכוונת לשם, באמצעות השגת עליונות ואף שליטה על מרכזי העוצמה השלטוניים ועל מרכזי עוצמה תפעוליים (תשתיות וצבא), ומשם בסדר יורד לפי מידת ההשפעה. הכוחות המתמרנים או המשגרים של האויב הם המכשול בדרך ליעד (מקבלי ההחלטות) הם אינם היעד.

רובד המלחמה שאינה קטלנית אינו מחליף את הרבדים הקטלניים הוותיקים, הוא מוסיף רובד ומשפיע על הלחימה הקטלנית הן ברמת הביצוע הטקטית והן על שילוב והשפעה על דרכי הלחימה ברמות המערכתיות והאסטרטגיות.

ככל שעולה רמת ניהול הלחימה עולה חשיבות השילוב של לוחמת מידע בגלל ולחימה במרחב המידע כמרחב לחימה, ומכאן גם תרומתה וחשיבותה להשגת מטרות המלחמה בכל שלביה – טרום לחימה, לחימה ולאחר לחימה.

אבן יסוד מספר חמש: בריתות והסדרים ביטחוניים

מדינת ישראל אינה "עם לבדד ישכון", היא הבית הלאומי של העם היהודי (על כל גווניו ותפוזרתו), והיא חודה של תרבות דמוקרטית מערבית בלב סביבה מוסלמית. תמיכת היהדות העולמית, ותמיכת המדינות החולקות איתה ערכים תרבותיים ואינטרסים מדיניים וכלכליים בעצמאותה וקיומה המובטח של ישראל הם מכפיל כוח ארוך טווח ורב משמעות, מדינת ישראל צריכה לפעול להידוק וחיזוק התמיכות האלה – תרבות, כלכלה אינטרס מדיני. זהו אינטרס משותף לשני הקצוות – התומך והנתמך.

אסור ליצור תלות בבת ברית חיצונית – ראה האמברגו הצרפתי ב-1967, ראה לחצים אמריקנים לאחר מלחמת יום הכיפורים בנסיגה מסיני, התלות צריכה להתבסס על תועלת הדדית – אינטרס משותף.

הבסיס העקרוני צריך להיות שישראל מקיימת ומשמרת את יכולתה להתגונן ללא-תלות "באחר" לאורך זמן. המשמעות היא בחירת דרכי פעולה שישראל יכולה לממש ולקיים תוך לחימה. תלות בחלקי חילוף, במלאים, בחימוש – היא תלות מסוכנת, ראה חיל האוויר במלחמת יום הכיפורים וסד"כ המטוסים המבצעי.

העוצמה הפיזית אינה רק סדר הכוחות, היא גם בפיתוח הטכנולוגי ובתעשיות הביטחוניות, זו עוצמה "קטלנית" בין אם היא מופעלת ובין אם היא מרתיעה. אבל, העוצמה הלאומית היא גם, ובמרבית מדינות העולם זה המצב השגרתי, ביצירת מצב בו עימות נדחק לסביבת "הלא כדאי". כיעד אסטרטגי לאומי, מדינת ישראל צריכה ליצור קשרים ברי קיימא עם שכנותיה הקרובות והרחוקות, לפתח ולנצל את יכולותיה הטכנולוגיה והעושר האנושי האיכותי ליצירת תלויות כלכליות, תלויות מרחביות לאור היותה על חופי הים-התיכון והים האדום ויצירת מערכות כלכליות כמו אנרגיה, חשמל, מים חקלאות, תעשייה ורשתות תחבורתיות יבשתיות, ימיות ואוויריות ולממש את מיקומה כמרכז אזורי כלפי הים-התיכון ואירופה וכמרכז תרבותי לדתות האסלאם היהדות והנצרות.

6

אבן יסוד מספר שש: היסודות

יציקת גבולות חופש "התמרון וההחלטה" של מקבלי ההחלטות התמסמסות – או אי-נוכחות תפיסת ביטחון ממוסדת, עלולה לסחוף מקבלי החלטות לניהול מדיניות לפי צרכי "הרגע". אנשים דומיננטיים כריזמטיים עלולים לסחוף את ניהול הביטחון הלאומי לחוזות השקפותיהם. ראינו בעבר דוגמות חיוביות ופחות חיוביות כאלה בצה"ל, ושילמנו את המחיר במלואו. הסחיפה אחרי הטנק והמטוס הכול יכולים אחרי מלחמת ששת הימים היא דוגמה בולטת.

על-מנת שתפיסת הביטחון אכן תהווה בסיס מוצק ויציב למתכנני ומנהלי הביטחון הלאומי (הרשות המחוקקת והרשות המבצעת) צריך לקבוע מסמרות לתהליכי קבלת ההחלטות בנושא, הגבלת היכולת לסטות מקווי היסוד של התפיסה לצורך מקומי או רגעי (במונחים לאומיים). צריך לנסח אמנת ביטחון לאומי, כמסמך יסוד מקצועי-לאומי שאינו כפוף בחיי היום-יום לפוליטיקאים. צריך לקבוע סדרי בקרה ועדכון תקופתיים על דרכי מימושה והצורך בעדכונה, כנגזרת ממגילת העצמאות, בה יוגדרו יסודות הביטחון ומנגנון הניהול המבטיח עדכון בקרה

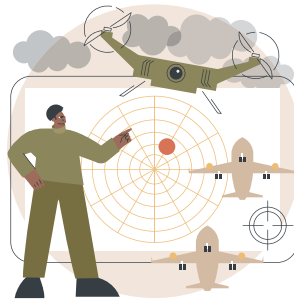
ונייהול א-פוליטי ומקצועי, כבסיס לניהול השוטף של מערכת הביטחון במסגרת מערכת השלטון הלאומי.

שורות תחתונות

ניסוח יסודות תפיסת הביטחון הוא מסמך יסוד בתשתיתה של מדינת ישראל. התפיסה בכללותה ידועה, מוכרת, ועוסקים בה רבות. אבל חסר הבסיס היסודי המעודכן והחקוק (לא בהכרח חוק), ובהעדרו יישומי התפיסה נעים לפי דעתו של "האיש בכיסא" כאשר הוא יושב בכיסא. לעתים זה ראש ממשלה, לעתים שר ביטחון ולעתים רמטכ"ל או מפקד חיל האוויר. והם מתחלפים לעתים תכופות.

בהעדר מסמך היסוד המושכים בחבל מושכים לפי מיטב דעתם, ולעתים הם עלולים לשגות, ואת המחיר כולנו משלמים. לא ניתן למנוע שגיאות, זה טבע אנושי, אבל ניתן וצריך לצקת בסיס המבטיח כי הבסיס החיוני לקיומה וחייה של מדינת ישראל לאורך שנים הוא מוצק, ברור ומחייב, שאת השגיאות במסגרתו ניתן יהיה לתקן בקלות יחסית.

מדינת ישראל לא קמה כצורך לשעת חרום – מהמאה העשרים ואילך היא ביתו של העם היהודי על כל עברו, תרבותו וגווניו, וחובה עלינו לפתח ולשמור אותה כזו.



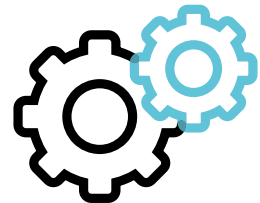
מוכנות - תורת הקרב



בניין הכוח



התכונות - תורת הלחימה



פיתוח וייצור

תכנון ארוך טווח - אסטרטגיה

היסודות - תפיסת הביטחון



אחריות
וסמכות



בריתות
והסדרים



מניעה
והתקפה



הגנה
והתגוננות



חוסן לאומי



חוסן אישי

תקציר

מטרופולין נפרס על פני שטחים נרחבים, יש בו מספר מרכזי עוצמה – חלקם לפעולות ותפקודי ייצור, בריאות ותחבורה, חלקם לשירותים חברתיים תרבות, מסחר וקהילה. מדינה אורבנית היא רשת של מטרופולינים המקושרים באמצעי תקשורת ורשת דרכי תחבורה. הרעיון המנחה במדינה האורבנית רווית המידע הוא לשנע מידע במקום לשנע עובדים, ביזור ופריסה של מקומות העבודה והשירותים החברתיים והכלכליים במספר מטרופולינים על-פני המדינה כיום ישראל מתפתחת לחיזוק המרכזים הקיימים - התחדשות עירונית, דרכי תחבורה ודומיהם, המגמה הרצויה למדינה אורבנית רווית מידע היא ביזור אוכלוסייה ומרכזי עוצמה על תשתית מידע מבוזר - כל המדינה פריפריה

מלחמה היא מאמץ לכפיית רצון באמצעות אלימות למטרות מדיניות. המלחמה מקבלת רובד נוסף – לחימה שאינה קטלנית. היא פורצת את מחסומי משך הלחימה ואת מגבלות הטווח היעיל היא מסיטה את יעדי הלחימה מהשמדת הכוח הלוחם להשפעה על מקבלי ההחלטות בשתי מגמות – לחצים תפקודיים – מערכות כלכליות ותשתית, מערכות ניהול ושליטה, ולחצים תודעתיים – דעת קהל מקומית ובינלאומית.

מהות האיום מעבירה את הדגש להגנה על האוכלוסייה ועל נכסי המדינה ומערכות השלטון לעדיפות מקבילה או עדיפה על יכולות ההתקפה. החוסן הלאומי הוא תנאי ליכולת ההתמודדות עם האיום. ההתקפה מיועדת להכריע איום בנחרצות, יכולת ההכרעה היא מרכיב חיוני בתפיסת ההגנה. ציונות היא בניין יסודות החוסן הלאומי, היא עוברת מקביעת הגבולות וקליטת העלייה של המאה ה-20 לביסוס העוצמה הפנימית וחיזוק המדינה וערכיה הלאומיים התרבותיים ויכולותיה הכלכליות. דגש על תרומת כל מגזר ומגדר, כל קהילה ואמונה להתבססות המדינה ועוצמתה הפנימית.